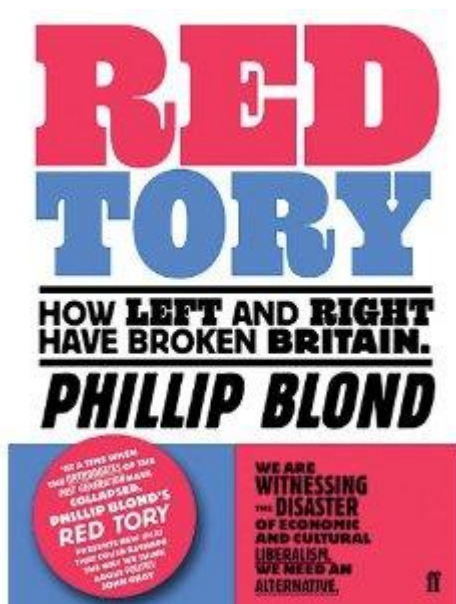

Civil Society: de oplossing?

In hoeverre komen de ideeën in het boek Red Tory overeen met die van Dienstbare Politiek?

- 'There is no such thing as society' -¹

Hepke Daniël Deelstra

S0915238

Kaiserstraat 22D

2311 GR, Leiden

Tel.: 06-18142582

Stage: Wetenschappelijk Instituut ChristenUnie

Stagebegeleider: G.J. Spijker

Stagedocent: H.J. Paul

¹ Uitspraak van de Britse premier Margareth Thatcher.

Inhoudsopgave

• Inleiding	Pagina 3
• Red Tory	Pagina 5
• De oplossingen	Pagina 7
• § Het herstel van ethos	Pagina 7
• § De morele markt	Pagina 8
• § Het Creëren van algemene welvaart	Pagina 9
• § De ‘Civil State’	Pagina 11
• Dienstbare Politiek	Pagina 12
• Eigen mening	Pagina 15
• Bibliografie	Pagina 17

Inleiding

De laatste decennia is er sprake van twee grote crises in West-Europa: een economische en een sociale crisis. De media berichten dagelijks over de mondiale economische problemen. De werkloosheid stijgt, handels- en financieringstekorten zijn grote discussiepunten in de politiek en daarbovenop is er ook nog sprake van sociale problematiek, zoals eenzaamheid, armoede, sociaal isolement en kwetsbaarheid. Beide crises hebben, volgens de filosoof Phillip Blond² één grondslag, namelijk een sterk afnemende ‘Civil Society’.³ Dit woord betekent letterlijk: burgerlijke maatschappij. Het kan misschien beter getypeerd worden als maatschappelijk middenveld, omdat dat mijns inziens de gevoelslading beter dekt. Het boek ‘Dienstbare Politiek’ geeft deze uitleg: ‘*De civil society is die sector van de samenleving waarin niet-politieke instituties opereren: het gezin, de buurt, burgergroeperingen en voorts ieder vrijwillig verband dat zich laat denken.*’⁴ De term laat zich niet gemakkelijk uitleggen. Blond beweert in zijn boek ‘Red Tory’⁵ dat de ‘derde macht’, zoals de ‘Civil Society’ ook wel wordt genoemd, afwezig is in Groot Brittannië. Hij laat het geschiedkundige verloop zien van deze problematiek in zijn boek en hij verduidelijkt alle problemen aan de hand van een overvloed aan cijfers. Zijn grote these is dat tegenwoordig in Groot Brittannië alleen de markt en de staat alle macht hebben en dat er geen derde macht is waarbinnen de ‘gewone’ burger zich kan mobiliseren en een vuist kan vormen tegen de andere twee grote machten. Bovendien is Blond ervan overtuigd dat er vele praktische oplossingen zijn die kunnen bijdragen aan een herstel van de derde macht. Dit herstel zal tot gevolg hebben dat het gehele Britse leven en de gehele Britse cultuur opnieuw kan floreren.

De politieke ligging van Blond valt te lezen in de titel van het boek: Red Tory. Waarom deze titel? Rood (Red), omdat de titel noden van de minderbedeelden indiceert en gelooft in economische gelijkheid; Tory staat voor het geloof in deugd, traditie en het belang van ‘het goede’.⁶ Blond wil veel macht weghalen van de staat (is dus niet links), maar daarnaast wil hij de autoriteit van de markt zien te verbreken (ook niet rechts). Hierdoor halen veel partijen in het politieke midden hem aan. Daarnaast ziet Blond een belangrijke rol weggelegd voor de traditionele instituten. Kerken kunnen bijvoorbeeld een morele en samenbindende rol spelen in de maatschappij. In zijn oplossingen komt dan ook zijn conservatieve karakter naar voren. Hij bekritiseert in zijn betoog de vele individuele ‘verworvenheden’ en de consequenties die deze hadden. Ik zal voornamelijk stilstaan bij zijn oplossingen.

Blond verwacht veel van het maatschappelijk middenveld. Dit idee lijkt goed overeen te komen met het gedachtegoed van de ChristenUnie. Op de site van de ChristenUnie valt onder andere te lezen dat ze het belangrijk vindt dat er een samenleving is waarin mensen ruimte krijgen, gehoord worden en zwakkeren beschermd worden. ‘We willen geen

² Phillip Blond stelt zich in zijn boek voor als een politiek denker, schrijver en journalist. Hij was ‘senior lecturer’ in theologie en filosofie aan de universiteit van Cumbria totdat hij een carrière begon in de politiek en publieke regelgeving. Hij schrijft voor de *Guardian*, *The Times*, *Financial Times*, de *Daily Mail*, de *Independent* en de *Sunday Times*. Hij verschijnt regelmatig op de BBC. P. Blond, *Red Tory* (Londen 2010) binnenblad.

³ De term ‘Civil Society’ laat zich moeilijk vertalen. Zodoende kies ik ervoor om vaak de Engelse term te gebruiken in het Nederlands.

⁴ Roel Kuiper, *Dienstbare politiek* (2011 Amsterdam) 52.

⁵ P. Blond, *Red Tory: How left and right have broken Britain and how we can fix it* (London 2010).

⁶ P. Blond, *Red Tory* (London 2010) 35.

samenleving waarin ons tot in detail verteld wordt wat we moeten denken en doen, maar willen vrijheid om zelf verantwoordelijkheid te nemen en van daaruit eigen keuzes te maken.’⁷ In het boek ‘Dienstbare Politiek’ van Roel Kuiper⁸ wordt beschreven wat christelijke politiek is en wat haar standpunten zijn op verscheidene punten. Eén van de onderwerpen in het boek is: ‘De samenleving: een wankel evenwicht’. Hier valt duidelijk te zien wat de gedachten zijn over de Civil Society. Het is dan ook de bedoeling beide boeken te bespreken.

De hoofdvraag die ik hier ga behandelen is in hoeverre er overeenkomsten en verschillen zijn met betrekking tot het onderwerp Civil Society. Wat zegt de CU over de Civil Society en aanverwante zaken? Wat is het standpunt van Blond? Wat zijn de praktische aanbevelingen van Blond en zijn die toepasbaar op de Nederlandse samenleving? Ten slotte zal ik mijn eigen mening geven over de Civil Society en bepalen of de praktische ideeën van Blond werkelijk zo radicaal zijn.

⁷ <http://www.christenunie.nl/nl/standpunten> geraadpleegd op 4-09-2013.

⁸ Roel Kuiper (1962) is historicus en filosoof, sinds 2007 lid van de Eerste Kamer voor de ChristenUnie en bijzonder hoogleraar Christelijke Filosofie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Van 1995 tot 2002 was hij directeur van het Wetenschappelijk Instituut van (eerst) de RPF en (na de fusie in 2000) van de ChristenUnie. Van 2002-2010 was hij lector aan de Gereformeerde Hogeschool in Zwolle en oprichter van het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken. Roel Kuiper, *Dienstbare politiek* (2011 Amsterdam) 156.

Red Tory

'*Something is seriously wrong with Britain.*' is de eerste zin van het boek van Blond, waarna hij een hele reeks problemen opsomt. Een kleine greep uit alle problemen die worden genoemd: groeiende angst, scheidingen, eenzaamheid, groot aantal overvallen, groeiend racisme, agressieve jeugd, tienerzwangerschappen en afname van fatsoen.⁹ Het boek kent twee delen: '*The Mess We're in and How We Got There*' en '*Alternatives*'. In de eerste hoofdstukken maakt Blond duidelijk hoe de samenleving na de tweede wereldoorlog op sociaal en economisch gebied steeds meer in verval raakte. In het tweede gedeelte wordt duidelijk wat de auteur wil doen om de problemen aan te pakken. Ondanks het feit dat het politieke bestel anders is dan het Nederlandse, zijn er vele overeenkomsten te vinden op sociaaleconomisch gebied tussen Groot Brittannië en Nederland.

Eerst zal ik duidelijk maken wat de algemene situatie was en is voor Groot Brittannië, daarna zullen de oplossingen aan bod komen, die aangedragen worden door Blond. Net zoals in zijn boek zal ik in dit verslag de twee delen apart bespreken. In het eerste gedeelte zal beknopt de vraag behandeld worden: Wie en wat hebben de huidige situatie veroorzaakt? In het tweede gedeelte zal naar voren komen wat er moet gebeuren om de Britse samenleving te herstellen.

De aanloop

De Britse civiele maatschappij, die de bron is van de Britse cultuur, is niet meer divers. Het autoritarisme van de staat en de ongelimiteerde vrijheid van de markt hebben de maatschappij egaal (niet divers) gemaakt, stelt de auteur. Blond merkt op dat Groot Brittannië zich hierin negatief onderscheidt van het continent, waarbij bijvoorbeeld Duitsland en Frankrijk volgens hem nog wel actieve maatschappijen zijn met participerende burgers.¹⁰ De economische crisis laat zich hier bovenop ook duidelijk zien.¹¹ De sociale gevolgtrekking van alle gegevens laat zich ook gemakkelijk raden, onder andere grote werkloosheid, depressies en algehele uitzichtloosheid.¹²

Beide kanten van het politieke spectrum zijn de veroorzakers van al het leed dat Groot Brittannië tegenwoordig treft. Met het stichten van de verzorgingsstaat door 'Links' begon de aftakeling van het onafhankelijke leven van de Britse arbeidersklasse. Tijdens het bewind van de linkse Labourpartij kwamen er allerlei liberale vrijheden die veel sociale verbanden hebben en ervoor hebben gezorgd dat de gehele maatschappij afhankelijk is geworden van de staat.¹³ De rechterzijde van de politiek heeft het volgens de auteur niet beter gedaan. Waar 'Links' de sociale structuren kapot maakte, daar brak 'Rechts' de economische structuren af. De Britse economie moest nodig worden gemoderniseerd, maar het publieke domein werd meegezogen

⁹ P. Blond, *Red Tory: How left and right have broken Britain and how we can fix it* (London 2010) 1.

¹⁰ Het laagste wiel van de overheid is in Frankrijk de Commune. Deze omvat gemiddeld 1580 mensen. Duitsland laagste politieke wiel is 4925 mensen. Het Britse gemiddelde is 118.400 mensen. P. Blond, *Red Tory* (London 2010) 6.

¹¹ De economische cijfers, die in het boek staan, laat ik achterwege. Ik heb een steekproef gehouden en de cijfers kloppen.

¹² P. Blond, *Red Tory* (Londen 2010) 1.

¹³ P. Blond, *Red Tory* (Londen 2010) 15.

in het kapitalisme. Het kind werd toen met het badwater weggegooid. Kapitaal raakte geconcentreerd en de markt kreeg een monopolie door de investeringen van de rijken, waardoor de rijken nog rijker werden en de ongelijkheid groeide.¹⁴ De ginicoëfficiënt en de Lorenzcurve worden in het boek aangehaald om te laten zien dat de economische ongelijkheid in Groot Brittannië is gegroeid.¹⁵

De nalatenschap van Links en Rechts is machteloosheid. New Labour is een programma van de regeringen van Tony Blair, die de samenleving ook geen goed heeft gedaan, want er werden standaarden gesteld bij de publieke diensten. Competitie stond voorop, waardoor de nadruk werd gelegd op de managers in plaats van op de consumenten. De armoede is ten gevolge van dit beleid verdubbeld.¹⁶ Kortom Groot Brittannië staat er slecht voor doordat het een autoritaire en bureaucratische overheid heeft met een liberale ideologie en de markt heeft een extreem gedachtegoed waarbij kapitaal een onevenredig groot belang heeft.¹⁷

¹⁴ P. Blond, *Red Tory* (Londen 2010) 18.

¹⁵ *Red Tory*, 21 en 136. De ginicoëfficiënt en de Lorenzcurve laten de verdeling van bezit zien van de samenleving. Hoe groter het getal bij de coëfficiënt, des te ongelijker het bezit is verdeeld. Bij de Lorenzcurve wordt de (on)gelijkheid getoond door een curve.

¹⁶ *Ibidem*, 127-138.

¹⁷ *Ibidem*, 22.

De oplossingen

Het herstel van Ethos

In het tweede gedeelte van het boek worden de ideeën aangedragen die er toe zouden moeten leiden dat Groot Brittannië uit het sociale en economische dal komt. Het herstellen van ethos is één van de punten die de aandacht heeft. Door het verkrijgen van deugdzaamheid (virtue) kan de ethos worden hersteld. De deugd stelt in zichzelf algemene goede politieke doelen. Om de deugd terug te laten keren in de maatschappij moet **er (toevoegen)** echter, volgens Blond, betere educatie komen. De maatschappij moet zich ervan bewust worden dat de ethische context noodzakelijk is voor een verandering in het gedrag.¹⁸

Politici zijn meer bezig met hoe zij de volgende ambtstermijn aan de macht kunnen blijven, dan met het zoeken naar wat het beste is voor het land. Daadkrachtig beleid blijft daarom uit. De Britse overheid is besmet met de filosofische gedachte van universeel relativisme, zo betoogt Blond. Fundamentalisme ontstaat wanneer we meer denken te weten dan mogelijk is. Het 'Nihilistische liberalisme' ontkent het universele goede. Gerechtigheid is hierbij ontdaan van het morele. Men behoort zich tegenwoordig aan bepaalde stelregels te houden om de ander geen kwaad te doen, de 'geest' daarachter is echter irrelevant geworden. Het uitoefenen van het recht, is volgens de liberalen, alleen om materieel comfort te promoten. Een goed voorbeeld is dat, wat Rousseau gezegd heeft. Het vaderschap zou, volgens hem, niet meer zijn dan een contractuele band met de kinderen. Wanneer elk individu gelijk aan elkaar is, leidt dit uiteindelijk tot tirannie (eerst collectivisme en daarna autoritaire staat). Deze vrijheid leidt tot conformisme en terreur.¹⁹

Hiertegenover staat de 'virtue society', oftewel een deugdzame maatschappij. Echte vrijheid is mogelijk bij het bestaan van algemene organisaties en verenigingen. Het algemene belang moet organisch zijn en niet van bovenaf gedirigeerd. Echte autoriteit debatteert, in tegenstelling tot tirannie die beveelt. De cultuur van individuele rechten is gegroeid ten koste van belangrijke groepsrechten van religieuze en andere coöperatieve lichamen die waarden bewaren en aanmoedigen. Omdat deze rechten niet economisch gefundeerd zijn klinkt het de economische liberalen, met hun nihilistische cultuur, waarschijnlijk raar in de oren, zo beweert Blond.²⁰ Wat zijn de voorwaarden voor een eerbare cultuur? De herverdeling van macht. Een goede politiek heeft de horizontale bekrachtiging nodig van gelijken, vrienden en collega's, in plaats van een verticale verbinding tussen de staat en de burgers.²¹ De staat heeft de zeggenschap over heel veel instanties in het publieke domein, bijvoorbeeld educatie. Onderwijsinstellingen moeten uit de (machts)sfeer van de overheid naar die van de civil society. De onderwijzers en ouders moeten de controle erover hebben, zodat er meer diversiteit komt in het type scholen. Dit heeft weer tot gevolg dat een land meerdere visies krijgt en niet een monocultuur wordt.²²

¹⁸ *Red Tory*, 159-183.

¹⁹ 148.

²⁰ 172.

²¹ 171.

²² 179.

De Morele Markt

De huidige financiële markt moet veranderen in een morele markt. Een goede moraal is een voorwaarde om de vrije markt adequaat te laten functioneren. Dit houdt niet in dat er meer bureaucratie en interventie moet komen van de staat.²³ Bij een morele markt wordt niet alleen gekeken naar de economische opbrengsten, maar wordt er ook gekeken naar wat goed is voor zichzelf en de klant. Ten gevolge hiervan zal deze aanpak meer waardering opleveren, wat resulteert in een bepaalde economische waarde. Educatie over ethiek kan bijdragen aan een morele markt, maar dit is niet genoeg. De economische cultuur moet in zijn geheel veranderen. Sympathie en vertrouwen moeten een grotere rol gaan spelen. De consument en de producent moeten zich meer bewust worden van de meerwaarde hiervan.²⁴ Er moet als het ware een contract zijn tussen de gebruiker en de leverancier, waardoor er verbondenheid ontstaat, kortom een ‘civil enterprise’.²⁵

Deze ondernemingen zouden net zoals de Middeleeuwse gilden standaarden kunnen garanderen, ontwikkelingen stimuleren en beter luisteren naar de persoonlijke verlangens van de consument (in vergelijking met de huidige ondernemingen). Dit alles klinkt nogal onhaalbaar en Blond zegt dan ook: *‘but is all this still not too utopian and in conflict with the proven working of the free market? Not at all.’*²⁶ Tegenwoordig wordt er veel geld uitgegeven aan controle bij de grote coöperaties, omdat niemand elkaar vertrouwt. Wanneer er meer wederkerige relaties zijn, zal er ook meer vertrouwen zijn. De tweede reden waarom de morele markt beter volstaat dan de huidige markt, is dat zij een beter evenwicht zal weten te vinden tussen vraag en aanbod. Doordat er een relatie is tussen de verkoper en de afnemer, weet je ook duidelijk wat de verlangens zijn van de afnemer, dit wordt ook wel het principe van economische subsidiariteit genoemd.²⁷ Paradoxaal genoeg zal handel waarbij de persoonlijke winst het dominante motief is ertoe leiden dat uiteindelijk de markt wordt vernietigd, dit in tegenstelling tot handel die optreedt als een wederkerige sympathieke onderneming. De bewering is dat die voor altijd zal blijven bestaan.²⁸

²³ 186.

²⁴ 189.

²⁵ 189.

²⁶ 194.

²⁷ 199.

²⁸ 200.

Het creëren van algemene welvaart

De verdeling van de rijkdom moet beter verdeeld worden, zodat iedereen de mogelijkheid krijgt om zich te ontplooien, daarover gaat het in hoofdstuk negen in het boek Red Tory: ‘Creating popular prosperity’²⁹. Hiervoor bestaan een aantal praktische middelen:

- **Herlokalisieren van de economie.** De banken moeten meer leningen verstrekken, zodat de investeringen van de grond kunnen komen.³⁰

- **Herkapitaliseren van de armen.** De rijkdom is scheef verdeeld. Welvarende mensen zijn over het algemeen ook actievere burgers. Blond geeft vooral antwoord op vragen over kostenvermindering. Wanneer je geen kapitaal hebt, moet je voor veel producten meer betalen. Armere mensen moeten hogere rentes betalen, omdat ze bijvoorbeeld geen bankrekening hebben. Ze betalen vaak ook hogere premies doordat ze in slechtere wijken wonen. Dit moet aangepakt worden, want anders blijven de armen in deze vicieuze cirkel.³¹

- **Verplaatsen van belastingvoordeel van pensioenen.** Zoals wij een hypotheekrenteaftrek kennen, zo kennen de Britten als het ware een ‘pensioenrenteaftrek’. Het bijzondere hiervan is, dat wanneer je in een hogere belastingschijf zit, je meer voordeel krijgt. Blond is tegen dit regressieve systeem.³²

- **Massale uitkoop (bailout).** Tegenwoordig geeft de Britse staat veel geld uit. 1.4 triljoen pond voor staatslening en kredieten voor de arme mensen. Een alternatief zou zijn om geld te lenen om kapitaal te creëren. Wanneer arme mensen een goed bedrijfsplan hebben, zou de overheid daar geld voor beschikbaar moeten stellen.³³

- **Eigenaarschap overdragen.** Lokale overheden hebben veel bezittingen die van de overheid naar de gemeenschappen moeten worden overgeheveld. Overheidsgebouwen kunnen ontwikkeld worden tot bijvoorbeeld detailhandelcentrum wat ook banen oplevert.³⁴

- **Het vermogen van (gemeenschaps)grond, vermogen uit coöperaties en ontwikkelingsvermogen benutten.** Een coöperatieve onderneming laat gemeenschappen toe te investeren in lokale bedrijven. Doordat de eigen gemeenschap mede-eigenaar is van het lokale bedrijf bestaat er een sociale verbondenheid tussen het bedrijf en de eigenaren. De eigenaren bestaan uit de lokale gemeenschappen, waardoor er levendige gemeenschappen zijn en gezonde bedrijven.³⁵

- **Gemeenschapstoelages en ‘timebanking’.**³⁶ Werklozen worden ontmoedigd om parttime werk te doen, omdat het gevaar bestaat dat ze de WW-uitkering en andere toelages verliezen. In plaats van werken af te remmen moet de overheid mensen stimuleren om aan het werk te gaan. Daarnaast moeten de gemeenschappen banen creëren voor werklozen en hen een loon geven bovenop een uitkering, zodat ze een pensioen kunnen opbouwen en niet de ongereguleerde markt ophoeven. Timebanking is een systeem waarbij kennis en vaardigheden worden uitgewisseld. Tijd is hierbij de wisselkoers.

- **Verstelbare zakelijke tarieven.** De belasting moet meer komen te liggen bij de eigenaren

²⁹ 201. Titel van het hoofdstuk.

³⁰ 201-205.

³¹ 205-209.

³² 209-212.

³³ 212-214.

³⁴ 214-217.

³⁵ 218-219.

³⁶ 219-221.

‘freeholders’, in plaats van de bezitters ‘leaseholders’. Wanneer een eigenaar liever zijn bezittingen verkoopt in een achtergebleven gebied, zal de prijs dalen, waarop investeerders (leaseholders) de kans krijgen het te kopen.³⁷

- **Gemeenschapontwikkeling en financieringsinstellingen.** ‘The Financial Inclusion Taskforce’ schat dat de totale behoefte aan kleine betaalbare kredieten rond de 1,2 miljard pond per jaar is. Wanneer de ‘Community Development Finance Institutions’ (CDFI) genoeg middelen krijgen kunnen ze profit/non-profit programma’s opzetten om kapitaal, advies en support te leveren aan middelgrote bedrijven.³⁸ - **Spaartegoeden.** In Groot Brittannië bestaat er ‘Child Trust Funds’ die sparen moeten promoten. Aangezien alle lagen van de bevolking hier gebruik van maken is het een ‘sleutel’ naar bezit.³⁹

- **Financiële geletterdheid en inflatie bepalen.** Er moet onderwijs gegeven worden in financieel beheer. Kan betaald worden door het schrappen van de Education Maintenance Allowance (EMA). De EMA geeft financiële support aan arme jongeren, maar dit heeft er niet toe geleid dat het aantal drop-outs zijn gedaald. Ze zijn zelfs gestegen.⁴⁰

Er moet een Necessities Price Index (NPI) komen dat het gemiddelde loon per jaar en het minimum loon per jaar moet meten en dit moet afzetten tegen de voedsel-, energie- en transportkosten.⁴¹

- **Sociale investeringen van groothandelbanken.** Het doel van een groothandelbank is het investeren in bestaande organisaties die krediet nodig hebben om te kunnen uitbreiden. Op die manier kan er meer kapitaal gegenereerd worden.⁴²

- **De strategie van het ontdoen van bezit.** De banken, waar de Britse overheid veel geld aan heeft uitgegeven om ‘ze overeind te houden’ moeten opgedeeld worden in (kleinere) banken of in CDFI’s.⁴³

- **Postkantoren.** De infrastructuur van postkantoren kan goed gebruikt worden om de rurale gebieden uit hun achtergestelde positie te halen. Lokale gemeenschappen kunnen dan de eigenaar zijn. Het netwerk van postkantoren kan bijvoorbeeld goed gebruikt worden voor de distributie van groothandelproducten en hiermee het gebrek aan supermarkten opvangen.⁴⁴

- **Een sociaal nuttige leenstelsel.** Naast het creëren van een nieuw bankeninstituut en herorganiseren van de postkantoren kan het Blended Value Investment (BVI) geïncorporeerd worden bij de bankensector. Het uitlenen van geld van de bank moet vermengd worden met sociale doelen. De overheden hebben reserves opgebouwd van geschat 15-20 miljard pond. Blond pleit ervoor om een gedeelte van dit bedrag aan te besteden voor de CDFI’s. Microfinanciering is een derde optie waarbij enerzijds een goed rendement zichtbaar is geweest en anderzijds veel huishoudens uit de armoede kunnen worden gehaald.

Het herstellen van de lokale economie en het herkapitaliseren van de armen zijn twee voorbeelden waarbij de deugd terug kan komen in de markt.⁴⁵

³⁷ 221-222.

³⁸ 222-224.

³⁹ 225-226.

⁴⁰ 227-228.

⁴¹ 230-231.

⁴² 228-229.

⁴³ 229-230.

⁴⁴ 231-234.

⁴⁵ 234-237.

De 'Civil State'

De publieke sector moet verbeterd en geherstructureerd worden. Dit moet gebeuren door de toewijding van 'frontlinie'-werkers en door middel van de verbondenheid van burgers en gemeenschappen. Gedeeld eigenaarschap zorgt namelijk voor toewijding en verbondenheid. De publieke diensten zouden geleverd kunnen worden door sociale (gemeenschappelijke) ondernemingen. Deze ondernemingen zijn niet in het bezit van de overheid noch van de markt, maar van de gemeenschap. Hiermee wordt verantwoordelijkheid, agentschap en ethos aangewakkerd. Dit idee is veel meer 'organisch' dan het huidige beleid waarbij de overheidsinstellingen bedrijfsmatig te werk moeten gaan.

- **Inefficiëntie en krachteloosheid te boven komen.** Tegenwoordig zijn de werknemers in de publieke sector gedemoraliseerd en huiverig voor hervormingen. De publieke sector moet bezuinigen, maar daarvoor moeten ze hervormd worden door middel van frontlinieleiderschap en de betrokkenheid van de gebruikers. Wanneer werknemers betrokken worden bij de besluitvorming kan dat de moraal en het vertrouwen vergroten. De expertise van de werknemers gaat dan ook niet verloren. 'Failure demand' is werk dat wordt gecreëerd, doordat de services slecht is. Dit staat in contrast met de 'Value demand', dat wel productief is. Als men op deze manier gaat werken kan dat de efficiëntie extreem vergroten.⁴⁶

Het 'werknemers-eigenaarschap-model'⁴⁷ kent een paar karakteristieken waar de publieke sector van kan profiteren: minder aversie tegen risico, groter entrepreneurschap, groter gevoel van roeping en een open, egalitaire cultuur. Het zorgt verder voor loyaliteit, binding en creativiteit. De betrokkenheid van de burgers kan via vier wegen worden vergroot. De invloed in de publieke sector kan komen door: een representatieve democratie, consumentisme, participatie democratie (zelforganisatie in vakbonden, kerken e.d.) en betrokkenheid als co-producent. De publieke betrokkenheid in de vorm van vrijwilligerswerk scheelt de Britse staat miljarden aan kosten.⁴⁸

Eigenaarschap moet een prikkel zijn. Winst of dividend mag, volgens Blond, best uitgekeerd worden aan de bedrijfsleden. De gezondheidszorg heeft gepleit om van de zorg een sociaal ondernemerschap te maken, maar er waren geen prikkels. Wanneer de werknemers (financieel) ervan kunnen profiteren, zou het wél een succes kunnen worden. Vooral de balans tussen eigenaarschap tussen werknemers en het publiek is belangrijk. De grootte van de 'civil companies' moeten rond de honderdvijftig mensen zijn om optimaal te kunnen functioneren⁴⁹ De eerdergenoemde ideeën kunnen zowel geïmplementeerd worden in de publieke sector als in de private sector. De economie en de staat ontmoeten elkaar in het midden van de civil society, zodat de economie, de politiek en de sociale doelen niet langer kunstmatig gescheiden zijn, maar als bondgenoten met elkaar optrekken.⁵⁰

⁴⁶ 255-256.

⁴⁷ 257.

⁴⁸ 268.

⁴⁹ 277.

⁵⁰ 273-279.

Dienstbare Politiek

Het boek ‘Dienstbare politiek’ probeert de staats- en samenlevingsvisie van de ChristenUnie tot uitdrukking te brengen. Het boek is een uiteenzetting van kerngedachten van de ChristenUnie over politiek, samenleving en overheid. Dienstbaarheid en gerechtigheid moeten, volgens de auteur Roel Kuiper, worden aangemerkt als de twee centrale noties van de christelijke politiek. Aangezien ik een comparatief onderzoek zal verrichten, zal ik mij vooral richten op de ideeën omtrent de civil society. Hierbij moet aangemerkt worden dat het boek van Kuiper een ander doel heeft. Het boek van Kuiper heeft als doel een uitleg te wat christelijke politiek is. Hoewel zijn boek een ander doel heeft, gaat ook hij in op thema’s rond de samenleving en de civil society.

De ontstaansgeschiedenis van de huidige moderne samenleving in Nederland kende een ander proces dan die in Groot Brittannië, de landen zijn echter qua samenleving meer naar elkaar toegetrokken en kennen vandaag de dag beiden een moderne samenleving. In het verzuilde Nederland van de jaren vijftig konden de maatschappelijke organisaties waarden overbrengen binnen de levensbeschouwelijke milieus. De culturele revolutie, die ontstond in de jaren zestig van de vorige eeuw, zorgde ervoor dat het individu steeds meer alleen een weg ging zoeken in de veranderende samenleving. De verzuiling en daarbij ook de Civil Society zorgde voor maatschappelijke betrokkenheid en stabiliteit. Toen de vele peilers afbrokkelden kreeg dit gevolgen voor de maatschappelijke betrokkenheid en stabiliteit. Wat valt tegen dit verlies te doen?

Waar Blond onmiddellijk allerlei conclusies trekt en teleologische antwoorden geeft, geeft Kuiper in zijn boek een veel genuanceerder beeld. *‘Moderne samenlevingen zijn ingewikkeld geworden. Het is niet eenvoudig te begrijpen wat er aan de hand is, het is niet eenvoudig de juiste analyse te maken, het is niet eenvoudig de juiste maatregelen te bedenken.’*⁵¹ Er is zelfs sprake van ‘de ongekende samenleving’ volgens de Wetenschappelijke raad voor het Regeringsbeleid. Hierbij is er sprake van een samenleving die zo complex is geworden dat het niet meer lukt haar te doorgronden.⁵² Globalisering en individualisering zijn kenmerkend voor de laatste decennia in de westerse wereld. Verder maakt Kuiper zich er zorgen over dat de markt en de overheid het teveel voor het zeggen krijgen in de maatschappij en het voor mensen op die manier onmogelijk maken op een eigen manier verantwoordelijkheid te dragen.⁵³ Dit heeft tot gevolg dat wij met nieuwe problemen te maken krijgen, zoals afnemende solidariteit, de ergernis aan assertief gedrag, onveiligheid en toenemende criminaliteit. Dit alles zijn tekenen van een morele crisis. Net zoals bij Blond is Kuiper van mening dat het antwoord niet alleen van politici kan worden verwacht. *‘Wanneer gemeenschappen eenmaal zijn ontmanteld is het niet eenvoudig ze weer op te bouwen.’*⁵⁴ Dit betekent echter niet dat daarmee de politiek zichzelf van de plicht kan ontslaan om zich in te zetten voor maatschappelijke stabiliteit en een verbonden samenleving.

Kuiper ziet ook dat de verantwoordelijkheden zijn verschoven. De overheid heeft in de jaren zeventig (van de vorige eeuw) veel verantwoordelijkheden op zich genomen door

⁵¹ R. Kuiper, *Dienstbare politiek*, 41.

⁵² *Dienstbare politiek*, 41.

⁵³ *Ibidem*, 56.

⁵⁴ *Ibidem*, 44.

middel van sociale voorzieningen, waardoor er ‘institutionele individualisering’⁵⁵ ontstond. De economie ging achteruit waardoor de overheid genoodzaakt was om veel voorzieningen af te stoten. Dit gebeurde in de vorm van privatiseren, wat volgens Kuiper niet onverdeeld positief is. Het zorgde bijvoorbeeld voor minder overzicht en de diensten zijn in veel gevallen ook niet goedkoper geworden. Het institutionele vertrouwen neemt ook af, omdat de eisen die aan de instituties worden gesteld niet worden behaald. De Nederlandse bevolking is grootgebracht met een overheid die voorziet (verzorgingsstaat). De samenleving moet nu zelf weer gaan participeren in de samenleving en als Civil Society optreden. Globalisering ondermijnt de samenleving, omdat zij die overstijgt. We worden steeds meer een wereldburger in plaats van een lid van een lokale gemeenschap. Anonieme systemen bestendigen de maatschappelijke instabiliteit. Het is dus een uitdaging om nieuwe gemeenschappen te vormen en de huidige gemeenschappen ‘gezond te houden’. De wereld herwint pas stabiliteit, vertrouwen en nieuwe verbindingen als waarden als trouw, naastenliefde en eerlijkheid publieke inhoud krijgen.⁵⁶

De Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) geeft overheden de opdracht om de samenleving zo te activeren dat deze weer gaat zorgen voor leefbare buurten en wijken. Kuiper merkt op dat er een overeenkomst bestaat tussen de actuele term ‘civil society’ en de traditionele theorie van Abraham Kuyper ‘soevereiniteit in eigen kring’. Beiden zouden zich uitspreken over de markt en staat. Het idee van ‘soevereiniteit in eigen kring’ spreekt zich vooral uit over de verbanden en de gemeenschappen van de samenleving zelf, maar er zijn dus wel degelijk overeenkomsten. De sociale verbanden en gemeenschappen met hun eigen verantwoordelijkheden geven een samenleving inhoud. Een maatschappij waarin alles ‘individu’, ‘netwerk’ en ‘contract’ is geworden breekt dit af.⁵⁷

De theorie van ‘soevereiniteit in eigen kring’, ook wel ‘onderscheiden verantwoordelijkheden’ genoemd, vindt dat wanneer er al een eigen vorm van zeggenschap bestaat in een domein, de overheid daar niet met haar gezag tussen moet komen, maar het eigen gezag de vrijheid moet geven. Elk gezag kent haar eigen verantwoordelijkheid en de één moet de ander daarin niet overheersen. De staat mag wel een eigen mening hebben, maar moet ervoor waken dat het recht geen geweld wordt aangedaan. Wanneer de lichamelijke of geestelijke integriteit in het geding komt, zal de overheid daartegen moeten optreden. De overheid heeft een samenbindende rol. De overheid moet zien te voorkomen dat het onderlinge verband tussen de domeinen zoekraakt en een gesegregeerde samenleving ontstaat. De overheid kan door middel van wetgeving en rechtsnormen hiertoe bijdragen.⁵⁸

Mensen leveren een belangrijke bijdrage aan de samenleving wanneer zij activiteiten ontplooiën waarvoor eigen normen en regels gelden. Is dit niet te idealistisch om in te brengen? Pluriform gezag helpt om onderscheiden verantwoordelijkheden recht te doen. Alle betrokkenen moeten daarvoor wel weten wat dienstbaarheid betekent voor de samenleving. De theorie vraagt om een sociale ethiek, een publieke ethos en de focus op het publieke welzijn – grote zaken die alleen groeien als mensen elkaar vertrouwen en er voor elkaar

⁵⁵ *Dienstbare politiek*, 45.

⁵⁶ *Dienstbare politiek*, 46-48.

⁵⁷ A. Kuyper, *Het Calvinisme* (Soesterberg 2002).

⁵⁸ *Dienstbare politiek*, 56.

willen zijn.⁵⁹

Kuiper haalt in zijn boek een theorie van Michael Walzer⁶⁰ aan. De verscheidenheid van het sociale leven wordt door hem 'distributie sferen' genoemd. Wat er via die sferen wordt verdeeld noemt hij 'social goods'. De samenleving floreert bij een 'autonome distributie' van sociale goederen, omdat er een vorm van gelijkheid kan ontstaan. De aanwezigheid van maatschappelijke voorwaarden zoals vrijheid, is noodzakelijk voor een goed verloop van de 'autonome distributie'. In een liberale samenleving waar alle distributie van sociale goederen onder wettelijke regelingen wordt gebracht, kan ze niet goed verlopen. Er moet in een samenleving alle ruimte zijn voor wederkerige zorg en onderlinge dienstbaarheid. Rechtvaardige verhoudingen zijn daarvoor cruciaal. Zo kan recht worden gedaan aan ieders verantwoordelijkheid. Voor een participatiesamenleving zijn en blijven goed functionerende instituties en verbanden essentieel. Een samenleving kan echter niet zonder morele basishoudingen die te maken hebben met onbaatzuchtige hulp, welwillende sympathie en naastenliefde. Als deze houdingen vergaan doordat mensen in de samenleving van elkaar vervreemden kan er ook geen civil society met enige samenhang bestaan.⁶¹

⁵⁹ Ibidem, 58.

⁶⁰ *Dienstbare politiek*, 59.

⁶¹ 60.

Eigen mening

Margareth Thatcher had een vooruitziende blik, toen ze zei: *'there is no such thing as society'*. Door de toenmalige publieke opinie werd ze verguisd om haar woorden⁶², maar eigenlijk begrijp ik deze uitspraak goed. Er is steeds minder sprake van een maatschappij waarin we samen-leven. Het is opvallend dat Nederland en Groot Britannië een politieke geschiedenis hebben met verscheidene overeenkomsten. In Nederland kan ook gesteld worden dat er steeds minder sprake is van een 'society', een samenleving. In beide landen nam de overheid de verantwoordelijkheid op zich om de sociale voorzieningen en diensten te regelen, maar naarmate de economie verslechterde besloten beide overheden deze voorzieningen en diensten zoveel mogelijk af te stoten om de kosten te drukken. Vele bedrijven werden geprivatiseerd en bij de voorzieningen en diensten die niet afgestoten konden worden werd marktwerking toegepast. De keerzijde van deze kostenbesparing was onder anderen de minder goede dienstverlening. Deze tendens is in beide landen zichtbaar en in beide boeken wordt hier kritisch over gesproken.

De cijfers van het CPB en CBS laten duidelijk de negatieve tendensen zien op sociaal en economisch gebied van de laatste decennia. Het valt op dat verscheidene pijlers, waaronder de kerk, een afnemende rol zijn gaan spelen in de maatschappij en dat in dezelfde periode verscheidene problematische onderwerpen zijn gaan aanzwellen en het gedachtegoed van het nihilistisch liberalisme de boventoon is gaan voeren. De instituties hadden een controlerende rol ten opzichte van de markt en de staat, maar daarnaast ook een ondersteunende rol voor de zwakkeren in de samenleving. Excessen konden in de samenleving tegen worden gegaan. Het proces van 'disembedding'⁶³ zorgde voor de totale verandering van de vorm van de samenleving. Persoonlijke vrijheid kreeg vanaf de jaren '60 steeds meer nadruk in West-Europa. Ik zie een verband tussen enerzijds persoonlijke vrijheid en anderzijds de afbrokkeling van veel instituten. De gemeenschapszin nam af. Ten gevolge van deze verandering is er een pluriforme en individualistische maatschappij ontstaan. Het lijkt mij onmogelijk om in deze huidige pluriforme samenleving de filosofische ideeën in de gehele samenleving te implementeren. Kuiper en Blond spreken beide over een samenleving waarbij er veel eigen verantwoordelijkheid ligt. Kuiper spreekt met name over 'sovereiniteit in eigen kring' en Blond heeft het over de 'Civil Society'.

Blond komt met allerlei mogelijke praktische oplossingen. Hij weet wat we moeten doen, maar in hoeverre zijn de ideeën praktisch haalbaar? Aan de oplossingen liggen bepaalde presumpties vast. Zo heeft hij hooggespannen verwachtingen van het onderwijs en de overheid en verder heeft hij veel vertrouwen in de slagvaardigheid van de gemeenschap. Ik betwijfel of door middel van onderwijs de samenleving deugdzamer kan worden. De burgers mobiliseren lijkt mij een bijna onmogelijke taak en ik dicht de overheid niet zoveel autoriteit toe. De maatschappij die hij voor ogen heeft komt nogal utopisch over.

Desalniettemin zie ik ook de cruciale rol van gezinnen, wanneer het gaat om de sociale samenhang in buurt en wijk. Informele zorg leidt tot mogelijkheden tot sociale en maatschappelijke participatie. Het belang van instituten wordt naar mijn idee tegenwoordig

⁶² http://www.thecommentator.com/article/3276/no_such_thing_as_society geraadpleegd op 1 oktober 2013.

⁶³ Anthony Giddens, mensen komen los van de beddingen van gezin, dorp, buurt en wijk waarin hun leven zich voltrekt en zoeken zelf andere vormen om hun bestaan inhoud te geven.

onderschat. De instituten moeten weer een centrale plek innemen in de maatschappij. Gemakkelijk gaat dit volgens mij niet, want wanneer gemeenschappen eenmaal zijn ontmanteld is het niet eenvoudig ze weer op te bouwen. Westerse samenlevingen lijken tegenwoordig niet meer in staat te zijn om vormen van solidariteit en gemeenschapsleven gestalte te geven. Ik ga er niet vanuit dat wij de instituten die wij in de jaren '50 hebben verworven op korte termijn kunnen herstellen. De overheid hoort zich echter zorgen te maken over het gebrek solidariteit en gemeenschapszin in de maatschappij en heeft de plicht om hiervoor te strijden.

De overheid heeft de macht om via het onderwijs het filosofische gedachtegoed van de mensen te beïnvloeden⁶⁴. De vraag blijft of daarmee het beoogde effect zal worden behaald. De overheid heeft bijvoorbeeld geprobeerd via voorlichtingen en campagnevoeringen roken en drugsgebruik tegen te gaan, maar nog steeds roken er mensen in Nederland en het gebruik van drugs is alleen maar toegenomen. De doelen worden in veel gevallen niet (volledig) behaald op deze manier.

Blond wil dat er bij de gemeenschap een stimulans komt om te kunnen ondernemen en de ontwikkeling van entrepreneurschap. De bedrijvigheid moet dan gegarandeerd worden door de lokale gemeenschap. De aanname dat mensen meer willen betalen voor hun producten, klopt gedeeltelijk. Het lijkt mij naïef om te denken dat er een totale omslag in de economische cultuur kan worden bewerkstelligd. Op kleine schaal bestaat de kans om binnen een hechte gemeenschap bedrijvigheid te hebben die gericht is op de persoonlijke verlangens van de consument. In sommige gemeenschappen kan het zo zijn dat mensen uit solidariteit met de eigen gemeenschap meer wil betalen voor de producten. Het valt echter eerder te verwachten, met de steeds maar grotere mobiliteit, dat de consument kiest voor de goedkoopste producten dan dat de consument meer wil betalen voor een onderneming in de buurt. Er zijn hoopvolle tekenen dat er toch meer maatschappelijke ethos is dan dat ik denk. Ecologische producten die in de schappen van de supermarkt zijn te vinden is een goed voorbeeld van een tendens naar duurzaamheid. Men wil meer betalen wanneer de kwaliteit van het product beter is. Vanwege deze ethos moeten projecten gestimuleerd en uitgetoet worden. Succes is echter niet verzekerd.

Mijn grote probleem met de praktische ideeën van Blond is kortom dat er eerst aan de maatschappelijke ethos moet worden gewerkt. Iedereen in de samenleving moet bewust worden gemaakt van het belang van moraliteit. Het publieke welzijn moet centraal komen te staan en men moet ook nog eens overtuigd worden van het belang van de instituties. Tenslotte moet je nog hopen dat de samenleving bereidwillig is om te participeren in de instituties. Dit zijn nogal veel voorwaarden. Ik verwacht niet dat de uitkomsten van zijn plannen zo groot zullen zijn, maar de plannen zijn op zichzelf wel goed en het uitproberen waard.

⁶⁴ Red Tory, 173.

Bibliografie

- Blond P., *Red Tory: How left and right have broken Britain and how we can fix it* (London 2010).
- Kuiper R., *Dienstbare Politiek* (Amsterdam 2011).
- Kuyper A., *Het Calvinisme* (Kampen 1959).
- <http://www.christenunie.nl/nl/standpunten> geraadpleegd op 4-09-2013.
- http://www.thecommentator.com/article/3276/no_such_thing_as_society geraadpleegd op 1-10-2013.